

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. ข้อเสนอแนะการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๖๑). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : פרิกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๒.

พระพุทธศาสนาแห่งการเรียนรู้ที่ก้าวล้ำศตวรรษที่ ๒๑ Buddhist Learning Beyond the 21st Century

พระครูสกลธรรมสาธก (กิตติสมปโน)^๑

พระครูโสภาสนนทกิตติ^๒

บทคัดย่อ

พระพุทธองค์ทรงสอนหลักความจริงของชีวิต เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ โดยเริ่มจากทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ วิธีการดับทุกข์ และแนวทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ๑) สันตัสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจน แจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา ๒) สมาทนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓) สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้แก่วักล้า บังเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก ๔) สัมปหังสนา คือ ชโลมใจให้ชุ่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การสนทนา การเปรียบเทียบใช้สื่อธรรมชาติ สอนให้เข้าใจง่าย ชวนให้ผู้เรียนใคร่อยากเรียนรู้ด้วยตนเอง สร้างศรัทธา และพอใจในการเรียนรู้

เมื่อจิตเกิดความศรัทธา ใคร่อยากเรียนรู้ก็ง่ายแก่การเข้าถึงเข้าใจหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง โดยเกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการและปรโตโฆสะที่เป็นกัลยาณมิตรเช่น ครูกับศิษย์ เพื่อนกับเพื่อน ญาติกับญาติ ในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, การเรียนรู้

Abstract

The Buddha taught the truth of life in order to know how to learn by starting from suffering, the cause of suffering, the cessation of suffering and the way leading to the cessation of suffering. The Buddha taught by: 1) Sandadassana or verification, 2) Samadapana or inspiration towards the goal, 3) Samuttejana or filling with enthusiasm, and 4) Sampahamsana or filling with delight and joy. The Buddha taught through practice, discussion, comparison with the natural media to be understandable, self-learning enhancement, to build faith and satisfaction in learning.

When there was a faith to learning, it was easy to access, understand the tenets of Buddhism correctly through reflective thinking and Paratoghosa such as teachers and students, friends and friends, relatives and relatives in life-long learning.

Keywords: Buddhism, Learning

^๑หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒เจ้าคณะอำเภอบางกรวย เจ้าอาวาสวัดจันทร์ นนทบุรี

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูที่ประเสริฐของมนุษย์และเทวดาด้วย ดังที่ปรากฏในภาษาบาลีว่า “สตุถา เทวมนุสฺसानิ” แปลว่า พระศาสดาเป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นสารถิ ฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามนี้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชา และยกย่องเทอดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็นครูสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงสอนหลักการเรียนรู้ตามแนวทางที่พระพุทธองค์ได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยพระองค์เอง จนได้ตรัสรู้คือรู้ความจริงที่ประเสริฐซึ่งเรียกว่า รู้ อริยสัจ๔ ได้แก่การรู้ความจริงเรื่องทุกข์ รู้สาเหตุทำให้เกิดทุกข์ หรือ ปัญหา รู้วิธีการแก้ปัญหา หรือดับทุกข์ และรู้แนวทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์ เพื่อพัฒนาตนให้เข้าใจ เข้าถึงความจริงของชีวิต

พุทธวิธีการสอนแนะนำให้พุทธบริษัทได้เรียนรู้หลักคำสอนของพระพุทธองค์ได้มีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้มากมาย เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ๑) สันตัสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา ๒) สัมทาปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓.สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้แก่วอกกล้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก ๔. สัมปหังสนา คือ ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๑) และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนบุคคลที่แตกต่างกันตามความเหมาะสม เช่น การสอนพวกปัญญาวัคคีย์ พระองค์ทรงแสดงธรรมจกกับปวัตตสูตรและอนัตตลักขณสูตร เมื่อตรัสสอนแก่ยสกุลบุตรพระพุทธองค์ทรงแสดงอนุปพิงกา

และทรงสอนพวกชฎิล ๓ พี่น้องจะทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ทั้งนี้เพราะผู้เรียนมีภูมิหลังต่างกันจึงทรงเลือกวิธีการสอนที่แตกต่างกัน

ผลการสอนทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจและสามารถเข้าถึงความจริงด้วยตนเอง ด้วยการเรียนรู้ฝึกหัด ตามแนวทางที่พระองค์ทรงสอน หลักการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนามี ๓ ทางคือ ๑) การเรียนรู้แบบปริยัติ คือ เรียนรู้จากครู ตำรา หลักพระไตรปิฎก ๒) การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ฝึกสมาธิ เจริญจิตภาวนา และ ๓) การเรียนรู้จากผลการปฏิบัติทั้งจากกรณีตัวอย่างของตนเองและท่านอื่นๆ กล่าวได้ว่าเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต เพิ่มปัญญาได้ตลอดเวลาเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้

พระพุทธเจ้าสอนวิธีการเรียนรู้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา เป็นเวลา ๔๕ ปี นับตั้งแต่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งสามารถสรุปหลักการสอนเพื่อการเรียนรู้ได้ดังนี้

๑. เนื้อหาที่ทรงสอนให้เรียนรู้ คือ พระพุทธองค์ ทรงสอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่ม สอนให้เรียนรู้เรื่องความทุกข์ความเดือดร้อน เพื่อเรียนรู้ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว เมื่อเวลาเกิดปัญหาให้เรียนรู้ปัญหานั้นด้วยตนเอง โดยให้อาปัญหา หรือความทุกข์นั้นมาเป็นบทเรียนว่า ก. ปัญหาอะไร ข. ศึกษาสาเหตุของปัญหานั้นเกิดจากอะไร ค. วิธีแก้ปัญหาคืออย่างไร เมื่อรู้แล้ว ง. ดำเนินการแก้ปัญหาคืออย่างไร และป้องกันไม่ให้เกิดปัญหานั้นต่อไป

จากแนวคิดข้างต้นชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีการเรียนรู้เพื่อปัญหา

ไม่ใช่สร้างปัญหาเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นทุกข์มากขึ้น
วิธีการเรียนรู้จากเรื่องง่าย ๆ ไปหาสิ่งยากตามลำดับ
๒) สอนเนื้อเรื่องที่ลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับชั้น
และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป ๓) ถ้าสิ่งที่
สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยความจริงให้
ผู้เรียนได้ดูได้เห็นได้ฟังเองอย่างที่เราเรียกว่า
ประสบการณ์ตรง ๔) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง
คุมอยู่ในเรื่อง มีจุดไม่วกวนไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอก
เรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา ๕) สอนมี
เหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ ๖) สอนเท่าที่จำเป็น
พอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจให้การเรียนรู้ได้ผล
ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมี
ความรู้มาก ๗) สอนสิ่งที่มีความหมายควรที่เขาคะ
เรียนรู้และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

**๒. หลักการสอนเกี่ยวกับตัวผู้เรียน
ของพระพุทธเจ้า** ประกอบด้วย ๑) พุทธองค์จะ
ทรงสอนใครทรงดูบุคคลผู้รับการสอน หรือผู้เรียน
ก่อนว่าบุคคลนั้น เป็นคนประเภทใดทรงสอนให้
สอดคล้องกับจริตคนนั้น และคำนึงถึงพื้นฐานความรู้
ความเข้าใจ ความพร้อมแค่นั้นและควรจะสอน
อะไรแค่นั้น ๒) ปรับวิธีสอนให้เหมาะกับบุคคล ดู
ความพร้อมของผู้เรียน ๓) คำนึงถึงความแตกต่าง
ระหว่างบุคคลและความพร้อมความสูงงอม ๔)
สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ๕) การสอน
ดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกรู้ว่าผู้เรียนกับผู้สอนมี
บทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง ๖) เอาใจ
ใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ
ไป ตามควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์ ๗)
ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่มึนต๋อย ที่มีปัญหา

**๓. หลักการสอนเพื่อเกิดการเรียนรู้
เร็วขึ้น** ประกอบด้วย ๑) สร้างความสนใจในการ
สอนคนนั้น และนำเข้าสู่เนื้อหาได้ ๒) สร้าง
บรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่งพลัดพลิน
ไม่ให้เกิดเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจและให้
เกียรติแก่ผู้เรียนให้เขามีความภูมิใจในตัว ๓) สอน
มุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอน

เป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ๔) สอนโดย
เคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็น
สิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน ๕) ใช้
ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ขวนให้สบาย
ใจ เจ้าใจง่าย

จากข้อความข้างต้นการเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือ
อาศัยวิธีการสอนของครูที่มีความสามารถในการ
แนะนำให้ถูกกับจริตของคนนั้น

ศิลปะพุทธวิธีการสอน

ศิลปะพุทธวิธีการสอน ประกอบด้วย
๔ อย่าง ดังนี้ ๑) สันทัสสนา คือ อธิบายให้เห็น
ชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา ๒) สัม
ทาปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ขวนให้คล้อยตาม
จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓) สมุตเตชนา
คือ ระวังใจให้แกล้งล้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มี
อุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่น
ระย่อต่อความเหนื่อยยาก ๔) สัมปหังสนา คือ
ขโลมใจให้เข้มแข็ง ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและ
เปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่
จะได้รับจากการปฏิบัติ

โดยสรุปศิลปะพุทธวิธีการสอน ได้แก่
ชัดเจนแจ่มแจ้ง จูงใจ ยอมรับนำไปปฏิบัติ ระวัง
ให้กล้าหาญ มั่นใจทำได้ และระวัง เบิกบาน

กรณีตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงใช้ศิลปะการ สอนที่ดีและทันสมัยใหม่

พระพุทธองค์ทรงใช้ศิลปะการสอนที่ดี
และทันสมัยใหม่เสมอ และพระพุทธองค์ทรงมี
วิธีการสอนแบบต่างๆ เช่น แบบสากัจฉา หรือ
สนทนา แบบบรรยาย จะเห็นได้ในการประชุม
ใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน และแบบตอบ
ปัญหา อย่างตรงไปตรงมา แบบย้อนถาม บ้างก็
แยกความตอบ บ้างไม่ทรงตอบ และทรงสอนแบบ
เปรียบเทียบ เป็นต้น หลักการที่กล่าวมาทั้งหมด
นั้น พระพุทธองค์ทรงสอนให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังธรรม

มีส่วนร่วมในการซักถามข้อสงสัยในหลักคำสอน เมื่อเข้าใจแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by Doing) จะได้เกิดการเรียนรู้เข้าใจจากการปฏิบัติด้วยตนเองหรือจากประสบการณ์ จนผู้ปฏิบัติเข้าถึงหลักความจริงด้วยปัญญาของตน จิตเป็นกุศลหลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งจะขอนำกรณีตัวอย่างจากพระสูตรมาเป็นแบบอย่างในการสอนแสดงให้เห็นความสามารถในการสอนที่เป็นเลิศเหนือคนอื่น ดังนี้

กรณีศึกษาการเรียนรู้เรื่องลามกสักการะมากพระองค์และสาวก ตัวอย่างเช่น ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี โดยทรงปรารภลามกสักการะเป็นอันมากที่เกิดขึ้นแต่พระองค์และภิกษุสงฆ์ในขณะนั้นว่า จะเป็นเหตุให้ภิกษุบางพวกยึดติดในลามกสักการะเหล่านั้น มีเนื้อหาดังนี้

พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้ภิกษุทั้งหลายเป็นธรรมทายาทของพระองค์ ไม่ให้เป็นอามิสทายาทของพระองค์ ทรงให้เหตุผลว่า ถ้าภิกษุทั้งหลายเป็นอามิสทายาท จะถูกวิญญูชนติเตียนได้ แต่ถ้าภิกษุทั้งหลายเป็นธรรมทายาท วิญญูชนจะยกย่องสรรเสริญ ทรงอุปมาให้ฟังว่า ถ้าพระองค์เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทรงมีความสุขตามที่ปรารถแล้ว แต่พระกระยาหารของพระองค์ยังเหลืออยู่ พอดีมีภิกษุ ๒ รูปมาเฝ้า และกำลังหิวจัด พระองค์อนุญาตให้ภิกษุทั้งสองฉันพระกระยาหารนั้นได้ตามต้องการ แต่ถ้าไม่ต้องการ พระองค์จะทรงทิ้ง ภิกษุรูปหนึ่งไม่ยอมฉัน เพราะคิดถึงพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายลงเป็นธรรมทายาทของเรา อย่าเป็นอามิสทายาทของเรา” จึงยอมหิวไปตลอดคืน แต่อีกรูปหนึ่งฉัน เพราะต้องการบรรเทาความหิว ทรงสรุปว่า พระองค์ทรงสรรเสริญภิกษุผู้ไม่ยอมฉัน ทั้งๆ ที่หิวจัด เพราะ

การกระทำเช่นนั้นจะเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มักน้อย สันโดษ ชัดเกลา เลี้ยงง่าย เป็นผู้มีความเพียร (ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๐/๒๗)

พระสูตรนี้ พระพุทธองค์มีพระประสงค์ เพื่อจะทรงชมเชยบุคคล ผู้เป็นธรรมทายาท ทรงดำเนินอามิสทายาท เป็นคำสอนที่ทรงให้เหตุผลในการคิดด้วยตนเอง ชี้ให้เห็นว่าการรักษาวินัยและปฏิบัติตามพระวินัยที่พระองค์ทรงแสดงแล้วสำคัญที่สุด

จากกรณีตัวอย่างของพระสูตรนี้ เพื่อให้พระภิกษุเรียนรู้ว่า วินัยก็คือวินัย ต้องรักษาเพื่อพัฒนาตนเองในเรื่องที่ถูกต้อง อย่าทำผิดวินัยในเรื่องเล็กน้อยที่พอทนได้ ต้องอดทนเพื่อรักษาวินัยสงฆ์ และเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ด้วย ให้ยึดถือว่า พระธรรมวินัยต้องยิ่งใหญ่เหนือสิ่งใดของชีวิต

กรณีศึกษาเรื่องที่ ๒ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นความพอใจอยู่เนืองๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปทาน ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้ เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ขยายไปรอบๆ รากทั้งหมดนั้นย่อมดูดอาหารขึ้นไปข้างบน เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้นได้อาหารอย่างนั้น ได้สารอย่างนั้น พึงยืนต้นอยู่ได้ตลอดกาลนาน อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นความพอใจอยู่เนืองๆ ในธรรมทั้งหลาย ที่เป็นปัจจัยแห่งอุปทาน ตัณหาย่อมเกิด เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้ เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นโทษเนืองๆ ในธรรมทั้งหลายที่

เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมดับ เพราะ ตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพ จึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้” (ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๕๕/๑๐๘)

พระสูตรนี้พบว่า พระพุทธเจ้าทรง สอนให้ภิกษุพิจารณาเรียนรู้ด้วยตนเองถึงเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ด้วยตัณหาเป็นปัจจัยสำคัญและทรง เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่มีรากหยั่งลงและแผ่ ขยายไปรอบๆ รากทั้งหมด เหมือนกิเลสเป็นเหตุ ให้เกิดทุกข์หยั่งรากเหมือนต้นไม้และพบว่าทรง สอนให้พิจารณาเห็นโทษของตัณหาและเหตุปัจจัย แห่งการอุปาทานตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ ฯลฯ ภิกษุทั้งหลายชื่นชมคำสอนของพระองค์ น้อมนำไปปฏิบัติด้วยความพอใจ และอีกพระสูตร หนึ่งพบว่า

กรณีศึกษาที่ ๓ พระสูตรนี้ พระผู้มี พระภาคทรงแสดงแก่อภยราชกุมาร ซึ่งรับอาสา นิครนถ์นาฏบุตรมาโต้ว่าทะกับพระองค์ ขณะ ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ มีเนื้อหาสาระโดยย่อดังนี้

นิครนถ์ นาฏบุตรได้ทูลเชิญให้อภย ราชกุมารเข้าไปโต้ว่าทะกับผู้ที่มีพระภาค โดยเสนอ ปัญหา ๒ เงื่อน คือ ปัญหาว่า “มีบ้างไหม ที่พระ ตถาคตตรัสวาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจ ของผู้อื่น” แล้วสอนวิธีต้อนให้จน ดังนี้ ถ้าพระผู้มี พระภาคตรัสตอบว่า “มีบ้าง” ให้ทูลถามว่า “เมื่อ เป็นเช่นนั้น การกระทำของพระองค์ก็ไม่ต่างอะไร กับการกระทำของปุถุชน” ถ้าพระผู้มีพระภาคตรัส ตอบว่า “มีบ้าง” ให้ทูลถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงพยากรณ์พระเวทที่ต ว่า “เวทที่ตจักเกิดในอบายจักเกิดในนรก ทั้งอยู่ สิ้น ๑ กัป เป็นผู้ที่ใครๆ เยียวยาไม่ได้” เพราะพระ วาจาของพระองค์นั้นทำให้พระเวทที่ตโกรธ เสียใจ” (ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๕/๘๖-๘๗)

อภยราชกุมารได้นำปัญหานั้นเข้าไป ทูลถามพระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสตอบว่า

ปัญหาเช่นนี้จะวิไลชชนาโดยส่วนเดียวไม่ได้ พระองค์ทรงใช้หลักเอกังสพยากรณ์ คือ ตอบแบบ ยืนยันอย่างเดียวไม่ได้ และในกรณีนี้ทรงใช้วิภาษ พยากรณ์ คือ ตอบแบบแยกแยะประเด็น มีทั้ง ยืนยันและปฏิเสธแล้วทรงแสดงหลักเกณฑ์การ ตรัสวาจา ของพระองค์ ๖ ข้อ ได้แก่

๑. วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๒. วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๓. วาจาที่จริง ที่แท้ และ ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่ เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะ กล่าววาจานั้น

๔. วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็น ที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๕. วาจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วย ประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของ ผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๖. วาจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วย ประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของ ผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น (ดูรายละเอียดใน ม.ม.(ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗-๘๘)

พระสูตรนี้พบว่า พุทธองค์ทรง พิจารณาในการตอบปัญหา แยกเป็นเรื่องๆ โดย การสอนแบบ-ตอบแบบยืนยันอย่างเดียวไม่ได้ (เอกังสพยากรณ์) ในกรณีนี้ทรงใช้การตอบแบบ แยกแยะประเด็นมีทั้งยืนยันและปฏิเสธ (วิภาษ พยากรณ์) แล้วทรงใช้หลักเกณฑ์การตรัสวาจาของ พระองค์ ๖ ข้อ ดังได้กล่าวแล้ว

พระสูตรนี้แสดงให้เห็นพุทธปฏิภาณ ในการตอบปัญหาของพระพุทธเจ้าซึ่งมี ๔ วิธี ได้แก่ ๑) เอกังสพยากรณ์ การตอบแง่เดียว คือ

ตอบอย่างเดี่ยวเด็ดขาด ๒) วิภาษพยากรณ์ คือ การแยกตอบ ๓) ปฏิปุจฉาพยากรณ์ คือ การตอบโดยย้อนถาม ๔) ฐปนะ คือ การหยั่งหรือหยุด เป็นการพบปัญหาเสีย ไม่ตอบ

ในที่นี้ พระองค์ทรงใช้วิธีที่ ๒ คือ แยกตอบเป็นประเด็น อภัยราชกุมารทรงเตรียมปัญหาอย่างดี แต่พอพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ปัญหาเช่นนี้จะวิเศษชนโดยส่วนเดียวไม่ได้ คือ ใช้เอกังสพยากรณ์ คือ ตอบแบบยืนยันอย่างเดียวไม่ได้ ในกรณีนี้ทรงใช้วิภาษพยากรณ์ คือ ตอบแบบแยกแยะประเด็น มีทั้งยืนยันและปฏิเสธ

บทสรุป

พระพุทธองค์ทรงสอนที่เป็นเลิศทำให้ผู้ฟังได้เรียนรู้ด้วยตนเองได้ตอบข้อสงสัยได้หมดจนทำให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาเลื่อมใส นำไปปฏิบัติตามด้วยความพอใจ ใครอยากเรียนรู้ด้วยตนเอง

ซึ่งคำสอนของพระองค์ ได้แก่ ๑) สันตัสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา ๒) สัมทาปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ ๓) สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้แกล้งกล้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก ๔) สัมปหังสนา คือ ชโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ

พระพุทธเจ้าทรงสอนการเรียนรู้ให้พุทธบริษัทได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์เพื่อเรียนรู้พระธรรมวินัย ได้ถูกต้องและต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต トラบใดที่ยังเป็นปุถุชนแบบพวกเราต้องเรียนรู้และ ปฏิบัติต่อไปเพื่อขัดเกลาจิตใจให้เกิดจิตมีสมาธิและพัฒนาโลกียะปัญญา เป็นปัญญาที่ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต

บรรณานุกรม

ทิตินา แคมมณี. ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

_____ . รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๓.

_____ . พุทธวิธีในการสอน, กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). พระไตรปิฎกสิ่งทีชาวพุทธต้องรู้. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วคิน อินทสระ. พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพฯ: เม็ดทราย, ๒๕๕๕.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี, ๒๕๕๓.

สุชีพ ปัญญาภภาพ. พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๒.